

De fem unionskungarna som regerade under den norsk-svenska unionen 1814-1905.

Unionsseminarium 15 november 2023

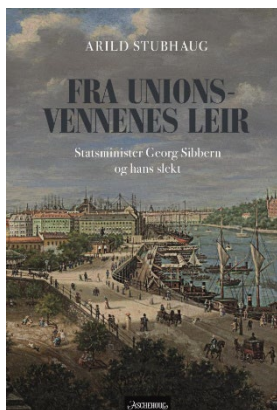
Myterna krossades på löpande band när Norsk-svensk forening, Sveriges ambassad och Föreningen Norden bjöd in tre historieforskare. Var verkligen Norge ett fattigt land på 1800-talet? Var det oundvikligt att den norsk-svenska unionen skulle spricka?

Sveriges ambassadör i Oslo började med att konstatera att unionen inte tar så stor plats som andra världskriget i dagens diskussioner mellan de två nationerna. Kanske för att 1905 fortfarande är ett tabubelagt ämne.

2022 kom det emellertid en bok om unionsvännerna – de som trodde på unionen ända in i det sista. Initiativtagare var Carsten Arnt-Jensen, som kommer från Sibbern-släkten, som hade prominenta delar i två delar – en som satt i Stockholm och deltog i statsråd där för att representera Norge och en som satt i Kristiania, som Oslo kallades då.

- Det var min farfar som personligen överräckte meddelandet till kung Oscar II att unionen var upplöst, sa Carsten Arnt-Jensen, som tog initiativet både till boken som skrivits av Arild Stubhaug.

Han har tidigare bland annat skrivit biografier om Norges mest kända matematiker, Nils Henrik Abel och Sophus Lie.

Boken resulterade i ett liknande evenemang på Norges ambassad i Stockholm. Men den 15 november var det i Sveriges ambassad i Oslo som Bjørn Arne Steine, Jan Eivind Myhre och Øystein Sørensen försökte reda ut hur det sto till vid sekelskiftet för snart 125 år sedan.

Bjørn Arne Steine inledde med att i korta drag berätta vad unionen var – och icke var.

Efter den franska revolutionen 1789 gick det en våg av omvälvningar där europeiska länder ändrade sina grundlagar.

- Den norska grundlagen som antogs 17 maj 1814 var den sista av de europeiska revolutionsgrundlagarna, och den mest demokratiska.

Men stormakterna ville det annorlunda, och i synnerhet Jean Baptiste Bernadotte, som valts till svensk tronföljare. Sverige hoppades med honom att vinna tillbaka Finland, som förlorats till Ryssland. Men Karl Johan, som han kallade sig, tyckte att Sverige och Norge passade bättre ihop.

Den norska självständigheten såg ut att bli kortvarig. De svenska trupperna slog de norska.

- Men så kom miraklet. Norrmännen lyckades i det som kallades för Mossekonventionen förhandla sig till att grundlagen, i reviderad form skulle bestå. 1815 formaliserades unionen i det som kallas Riksakten, men det var ett ganska oklart fundament under hela den tid unionen varade, sa Bjørn Arne Steine.

I Stockholm satt som nämnt norska representanter med i regeringen, det var strid om hur många de skulle vara men det blev tre stycken, med en egen statsrådsavdelning.

Karl Johan ångrade sig snabbt att han gett norrmännen så mycket frihet och försökte strama åt villkoren. Men det var inte så mycket han lyckades göra. Att bägge länderna skulle ha varandras färger i flaggan infördes 1844 – i Norge kallades den färggranna flaggan för "Sildesalaten".

"Sildesalaten" fick sitt namn för att den påminde om en rätt som var vanlig på matbordet på den tiden. I bakgrunden det så kallade "Torgslaget", en demonstration mot unionen.

Det fanns planer på ett eget unionsparlament, men efter 1860 så svalnade intresset.

- Men det var ingen som krävde att unionen skulle upplösas förrän 1890, påpekade Bjørn Arne Steine.

Unionen mellan Norge och Sverige var bara delvis en union mellan två länder. Huvudsakligen var det en personalunion, där Bernadottarna var kungar både i Sverige och i Norge.

- Det kunde få märkliga konsekvenser, som att Oskar I som svensk kung inledde ett tullkrig med Oskar I som norsk kung.

Bjørn Arne Steine illustrerade detta med ett grafiskt tryck av en cirkusartist som rider på två hästar samtidigt.

- Det kan göras, men det fordrar att hästarna i så fall är helt samspelade. Det var inte fallet med Norge och Sverige, där demokratiseringsprocessen gick mycket snabbare i Norge; där tog Stortinget det mesta av den politiska makten, bortsett från utrikespolitiken.

Förhandlingar fördes om hur utrikespolitiken skulle kunna föras på ett sätt som tillfredsställde bägge länderna. 1885 utökades antalet norska statsråd så att de var lika många som de svenska. Bägge länderna bidrog över statsbudgeten att betala vad utrikesväsendet kostade, men proportionellt i förhållande till sin storlek.

- Unionen var en lös union. Om det var något land som tjänade på den var det Norge. Unionstiden var fredlig och Norge var skyddade mot eventuella angrepp från Ryssland. Kanske inte unionen var så illa trots allt, avslutade Bjørn Arne Steine, med att fråga retoriskt.

Jon Eivind Myre tog därefter över för att tala om "Myten om det fattiga Norge."

- Om det var så att Norge var så fattigt som många tror, varför hade vi då världens högsta levnadsålder? År 1900 var den 55,5 år i genomsnitt för kvinnor och 52,2 år i genomsnitt för män. I Tyskland på samma tid var den 46 år för kvinnor och 41 år för män.
- Hur kom det sig att Hammerfest var den första staden i Europa som fick elektricitet och hur kom det sig att de norska kvinnorna fick rösträtt först i Europa?

Ändå har den tidigare LO-ledaren hävdade att Norge var det näst fattiga landet i Europa. (Det är lite oklart om han menade att Irland eller Albanien var det fattigaste landet).

- Norge var visserligen klart efter Sverige 1870, men bägge länderna var med i den världsekonomiska eliten. Och Norge gick om Sverige.
- Om vi hade varit så fattiga – varför kom 100 000 – 200 000 till Norge för att arbeta?

Det som vissa ser som att Norge var fattigt är att landet hade den näst största utvandringen till USA på slutet av 1800-talet, efter Irland.

- Eller var det för att norrmännen stort sett var läskunniga och läste om Amerika i tidningarna: Var det i själva verket så hög utvandring för att Norge var så rikt att invånarna hade råd att utvandra?

Så var det Øystein Sørensen's tur till lite kontrafaktisk historieskrivning. Det är när historikerna tillåter sig att spekulera: Vad skulle skett om...?

Var upplösningen av den norsk-svenska unionen oundviklig? Eller var det tvärtom nästan ofattbart att den upplöstes så fort?

- Det som i alla fall är helt säkert är att 1904 var det ingen som trodde att unionen skulle vara upplöst ett år senare, sa Øystein Sørensen inledningsvis.

Øystein Sørensen förklarade bakgrunden till striden som ändå spräckte unionen – oenigheter om hur de två länderna skulle hantera utrikespolitiken.

- 1904 fanns det en lösning som förvandlats fram, där bägge länderna skulle ha likalydande lagar om utrikesväsendet och där det skulle upprättas ett eget norskt konsulatväsende, sa han.

På den tiden kallades ambassadörer för konsulter. Norge, med sin positiva inställning till frihandel, hade ofta olika syn i den frågan.

- Alla räknade med att förslaget skulle accepteras av den svenske statsministern Erik Boström, I stället lade han fram ett förslag som torpederade förhandlingarna och som fick till och med de varmaste unionsanhängarna att ge upp.

Boström var inte någon stor Norgevän. Hans ändringar kallades i Norge för "lydrikepunkterna". Att han presenterade dem just när unionsvännerna satt i regering uppfattades som extra illa. När unionen sprack försvann också Boström som statsminister. I stället blev det Kristian Lundeberg som förhandlade med den norske statsministern Christian Mikkelsen och visade det Øystein Sørensen kallade för ett "förvånansvärt storsinne" mot Norge.

- Men vad hade skett om konsulatfrågan hade fått en lösning? Skulle det blivit någon unionsupplösning?

En gång tidigare, 1890, hade frågan ställts på sin spets och då uppfattades det i Norge som att Sverige hotade med krig. Under åren efter det hade Norge börjat bygga fästningar mot Sverige. Om man verkligen ansträngde sig kunde det kanske i Sverige hävdas vara ett slags försvar på djupet mot en rysk invasion, men i Norge var det ingen som tvivlade på att det var för att stå emot en svensk invasion.

1891 vann Venstre stortingsvalet, men vid valet 1903 blev det en majoritet för de unionsvänliga partierna. Tonen mellan Norge och Sverige var därför god och 1904 talades det om ett ordentligt försvarssamarbete, samtidigt som rädslan för Ryssland hade ökat i Sverige. Det talades till och med om att norska styrkor skulle kunna delta i Nordsverige om Ryssland angrep.

Om unionskrisen 1905 hade blåst över skulle det bara ha varit sex år till att unionen firade 100 år 1914.

- bröt ut 2014. Men om Norge och Sverige fortfarande hade varit i union hade den sannolikt fått äran för att länderna inte blev ockuperade, sa Øystein Sørensen.

Och vem vet? Om unionen hade bestått fram till 1940 – skulle Tyskland i så fall försökt ockupera landet så tidigt i det andra världskriget?

De som tog initiativ till, arrangerade och genomförde seminariet. Från vänster Claes Arvidsson från Norsk- Svensk Forening, Bjørn Arne Steine, Jan Eivind Myhre, Eva Vaagland ledare i NSF och Øystein Sørensen. Sittande, närmast i bild; Carsten Arnt-Jensen och vid sidan av honom Espen Stedje, generalsekreterare i Föreningen Norden, Norge.